

مقایسه تطبیقی معماری مقابر دوره سلجوقیان و ایلخانیان در شهرستان مراغه با نگرش کالبدی

علیرضا مشبکی اصفهانی

مربی و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور مرکز پزند، دانشکده هنر و معماری، گروه معماری
alirezamoshabaki@yahoo.com

چکیده

بناهای آرامگاهی ایران در دوره‌های پس از اسلام در قالب ساخت مقابر باشکوه بر سر گور اولیای مذهبی و گاه شاهان و افراد مشهور، رواج پیدا کرد. در دوره سلجوقیان (۵۶۵ق.ه) احداث این مقابر به عنوان یک بنای مذهبی به اوج خود رسید و ساخت مقابر با پلان‌های متنوع در تمام پهنه تحت حکومت سلجوقیان فراگیر شد. در دوره ایلخانیان (۷۰۸ق.ه) نیز مقابر بسیاری ساخته شده که ویژگی آن‌ها پیروی از الگوهای متداول عهد سلجوقیان بوده است. هدف این پژوهش از نوع کاربردی بوده و با رویکردی کیفی به بررسی ویژگی‌های کالبدی معماری مقابر دوره سلجوقیان و ایلخانیان مراغه پرداخت شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل مقبره‌های دو دوره سلجوقیان و ایلخانیان در شهرستان مراغه بوده و با توجه به محدود بودن تعداد آن‌ها به چهار عدد، نمونه‌های آماری پژوهش، هر چهار مقبره، شامل گنبد سرخ، برج مدور، گنبد کبود (دوره سلجوقیان) و گنبد غفاریه (دوره ایلخانیان) را در بر گرفته است. روش پژوهش در بخش ادبیات و پیشینه‌ی پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و در بخش تحلیلی از منطق قیاسی استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات، مبتنی بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای به همراه بازدید، مشاهده و برداشت میدانی بوده است. چهار مقبره مورد بررسی در این پژوهش، از لحاظ کاربرد مصالح و تکنیک ساخت با توجه به دوره زمانی و موقعیت مکانی یکسان، مشابهت‌های بسیاری دارند. می‌توان گفت معماران ایلخانی، پلان و مصالح و روش‌های ساختمانی را از دوران سلجوقیان در این منطقه اقتباس کرده‌اند.

واژگان کلیدی: نگرش کالبدی، مقابر، مراغه، سلجوقیان، ایلخانیان.

۱- مقدمه

معماری در گذر از مذاهب و فرهنگ‌های مختلف در ایران، توانسته به گونه‌ها و اشکال مختلف خود را مطرح کند. یکی از گونه‌های معماری که آثار زیادی را می‌توان در زیرمجموعه آن قرار داد، مقابر و بناهایی هستند که بر گور افراد مشهور و یا حتی ناشناس ساخته شده و در گذر زمان به مجموعه‌ای تاریخی تبدیل شده‌اند. بیگمان شکل و ساختار مقابر ارتباط مستقیم با مقام شخص متوفی و باورها و آیین حاکم در آن دوران داشته است. افراد عادی از مقابر ساده و افراد مطرح جامعه از مقابر شاخص تری برخوردار بوده‌اند. جمله‌ی "معماری... از آراستن گورها... آغاز شد" (دورانت ۱۳۷۲: ۲۰) اشاره به اهمیت فضای گورستان داشته و گورستان را تجلی معمارانه نگرش مردم به پدیده‌ی مرگ دانست.

به لحاظ ویژگی‌های تزئینی مقابر، در ابتدا بیشتر به تزئینات آجرکاری در نمای خارجی منحصر بوده که در آن از تزئینات ساده هندسی استفاده شده بود. نمای داخلی این مقابر عموماً ساده و دارای پوشش گچی بوده است. طی دوره‌ی سلجوقی از